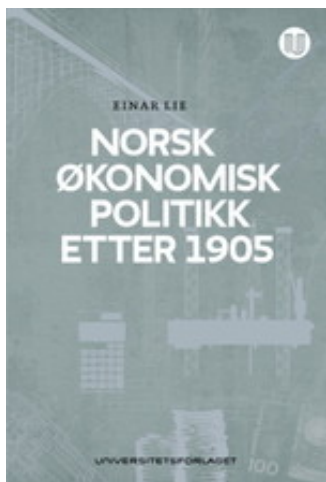


Norsk økonomisk politikk etter 1905



//]]]]>]]>

Norsk økonomisk politikk etter 1905 av Einar Lie (Universitetsforlaget 2012)

BOKOMTALE: Einar Lies bok om *Norsk økonomisk politikk etter 1905* er en positiv tilvekst

til den relativt begrensede mengden litteratur om den økonomiske og politiske utviklingen i det 20. århundre. For våre stortingspolitikere burde den være obligatorisk lesning.

Av Arild Sæther, professor emeritus i samfunnsøkonomi, Agder Vitenskapsakademi, Kristiansand

Den om lag 200 sider lange [boken](#) er siste publikasjon i Lies etter hvert svært omfattende populærvitenskapelige og vitenskapelige produksjon. Den gir en framstilling av den økonomiske politikken som ble ført i det 20. århundret. Den er velskrevet og rimelig lettlest, dersom det er mulig å bruke en slik betegnelse på en bok så tettpakket med informasjon som denne – om et helt århundre.

Innholdet bør være særdeles viktig ikke bare for fagpersoner og studenter i økonomisk historie og politikk, men også for politikere og samfunnsinteresserte borgere. For våre stortingspolitikere burde den være obligatorisk lesning.

Press og økt engasjement



//]]]]>]]>

[Norsk økonomisk politikk etter 1905](#) er siste publikasjon i Einar Lies etter hvert svært omfattende populærvitenskapelige og vitenskapelige produksjon. (Foto: Hans T. Wiig/UiO)

Forfatteren deler århundret på en overbevisende måte inn i tre epoker. Den første omhandler årene fram til annen verdenskrig. Disse årene var preget av at staten var under press for å øke sitt engasjement i økonomien. Dette presset kom fra ulike bransjer som ønsket regulering og beskyttelse, politikere og velgergrupper som ønsket at økonomien skulle vernes mot kriser, samt økonomer som hadde oppskrifter på hvordan ønskene kunne oppfylles. De økonomiske krisene, deres årsaker og virkninger, og den økonomiske politikken som ble ført, drøftes med henvisninger til den omfattende forskningen på denne epoken.

I denne sammenheng er [paripolitikken](#) og banksjef Nikolai Ryggs rolle spesielt interessant. Prisdirektør Wilhelm Thagaards betydning for gjennomføringen av markedsreguleringer på trettitallet og for gjennomføringen av den norske planøkonomien etter krigen er også viktig.

Styringsorientering og kontroll

Den andre epoken går fra slutten av andre verdenskrig og fram til begynnelsen av åttitallet. Etter annen verdenskrig ble staten overtatt av styringsorienterte politikere og embetsmenn som hadde tro på at økonomien ikke bare kunne, men også burde styres. Embetsmennene som før krigen stort sett hadde vært jurister ble nå skjøvet til side. Departementene ble overtatt av økonomene som var uteksaminert fra Ragnar Frischs nye studieplan i sosialøkonomi. Første kull ble uteksaminert i 1939 og nye store kull de neste tiårene. Alle var de formet av Frisch og hans grunnleggende tro på statlig styring og planøkonomi. Det er en svakhet ved framstillingen at Frischs beundring for den sovjetiske planøkonomien ikke nevnes.



//]]]]>]]>

Den norske Nobelprisvinneren i økonomi, Ragnar Frisch, var sentral i utviklingen av troen på statlig styring. (Kilde: Wikimedia commons)

Troen på at staten nå hadde kontroll over den økonomiske utviklingen, at den kunne drive en næringspolitikk som var bedre enn den mer markedsbaserte økonomi ville realisere, og at den var i stand til å bekjempe økonomiske kriser og nedgangstider, var sterkere i Norge enn i de fleste – og kanskje alle andre vestlige land.

Etterkrigstidens økonomiske politikk var i sterk grad preget av en gruppe økonomer som delte grunnsynet til Frisch. Sentrale aktører var Erik Brofoss, finansminister, handelsminister og senere sentralbanksjef, Odd Aukrust, forskningsdirektør og Petter Jakob Bjerve, finansminister og direktør for Statistisk Sentralbyrå. I tillegg var nevnte Wilhelm Thagaard viktig.

Da den ekstreme detaljreguleringen på slutten av 1940-tallet måtte oppgis som følge av en til dels påtvunget liberalisering av utenrikshandelen ble kredittpolitikken betydning sentral. Kredittpolitikken skulle nå bære fram de økonomiske planene. Illustrerende er det at forfatteren trekker fram en OECD-studie av kapital- og kredittmarkedene fra 1967. De to militærdiktaturene, Hellas og Spania, og Norge blir trukket fram. I disse landene var den direkte fastsettelsen av renter og andre nøkkelsatser gjennomført i så ekstrem grad at det var vanskelig å bruke markedsbegreper i analysen av dem.

Lie drøfter hvordan det ble slik, og finner svaret i den relativt store troen på reguleringer og den svake vektleggingen av markedsnære styringsmidler for å oppnå effektivitet. Han trekker ikke inn at troen på planøkonomien blant annet resulterte i en tilsidesettelse av de som hadde et annet syn.

Kretsen rundt Farmand, som sto i sterk opposisjon til den norske planøkonomien ble oversett og latterliggjort. Redaktøren Trygve Hoff ble, til tross for at han i sin doktorgradsavhandling analyserte muligheten til effektivitet i sosialistiske økonomier, aldri invitert til å holde gjesteforelesning ved universitetet.



//]]]]>]]>

Kretsen rundt Tidsskriftet Farmand sto i sterk opposisjon til den norske planøkonomien. Her et nummer fra 1947. (Kilde: Wikimedia Commons)

At politikken som ble ført ikke fikk de ønskede virkningene drøftes i et kapittel kalt 'Styringsystemet forvitrer'. Imidlertid finner jeg det litt overraskende, særlig på bakgrunn av at boken ellers har bemerkelsesverdig mange referanser, at innstillingen fra det såkalte Lied-utvalget (NOU 1979.35, *Strukturproblemer og vekstmuligheter i norsk industri*) ikke er nevnt. Her blir det slått fast at den norske økonomien i framtiden skal bygge på en desentralisert markedsøkonomi. Men denne markedsøkonomien skal kunne reguleres gjennom en rammeverk av generelle lover, skatter og avgifter. Selektive virkemidler på bedrifts- og bransjenivå skal fjernes.

Det tok imidlertid et tiår før liberaliseringen av norsk økonomi var gjennomført. Liberaliseringen gikk heller ikke smertefritt noe som kommer klart fram i Lies drøfting.

Ny liberal orden



//]]]]>]]>

Hermod Skånland var sentralbanksjef i perioden 1985-1993. (Flickr/

Fotograf Carlsen & Co)

Den tredje epoken går fra midten av 1980-tallet og ut det 20. århundret. På slutten av syttitallet var både det objektive og normative synet på statsstyring kommet under press. Følgelig fikk elementer av en ny liberal orden vokse fram. Boken beskriver og drøfter de beslutningene som ligger i kjernen av den økonomiske politikken, det vil si penge- og finanspolitikken, konkurransepolitikken, handelspolitikken og valg av valutakurs- og skattesystemer. To personer med stor innflytelse i denne perioden var finansminister Per Kleppe og sentralbanksjef Hermod Skånland.

Opptagelsen av olje og gass på norsk sokkel og oppbyggingen av norsk oljevirkosomhet står i sentrum for denne fortellingen. Den politiske debatten om statens rolle og bruken av oljeinntektene likeså.

Til slutt drøftes spørsmålet om oljerikdommen har fjernet oss fra norske tradisjoner for økonomisk politikk og fordeling. Lie antyder at både prinsipper og praksis er klart forankret i i likhetsverdiene og det grunnleggende positive syn på statens oppgaver i økonomien. En sterk stat og grunnfestede egalitære normer virker annerledes i en høyinntektsøkonomi i en globalisert verden enn i den økonomien vi hadde i tiårene etter krigen.

Internasjonalt perspektiv, norske særtrekk

Lie setter også den økonomiske politikken i et internasjonalt perspektiv. Selv om endringene i statens rolle stort sett følger internasjonale trender så finner han klare nasjonale særtrekk. Den norske styringsideologien i de tre første tiårene etter krigen var til eksempel sterkere enn i de fleste andre vestlige land. Våre normer for økonomisk og sosial likhet har kanskje også vært viktigere. Likeledes vårt markerte ønske om nasjonal kontroll over utnyttelsen av våre naturressurser. Framveksten av den norske oljeøkonomien har forsterket disse særtrekkene.

Positivt er det også at forfatteren, under drøftningen av de økonomiske krisene i dette århundret (selv om sidetallet setter sin begrensning), fremstiller de ulike synene som historikere og økonomer har hatt på årsakene til og virkningene av krisene. Det samme er tilfelle når han drøfter årsakene til og virkningene av etterkrigstidens planøkonomi. Dette er særdeles viktig dersom boken skal benyttes som lærebok.

Utlatelser



//]]]]>]]>

Norsk økonomisk politikk i det 20. århundre. Verdivalg i en åpen økonomi av Hanisch, Søylen og Eklund kom ut på Høyskoleforlaget i 1999

Samlet sett, virker det som om Lie har et særdeles godt grep på den økonomisk-politiske forskningen på det 20. århundret. Boken har, som sagt, en svært omfattende referanseliste.

Derfor finner jeg det noe merkelig at det kun er to mindre referanser til boken [Norsk økonomisk politikk i det 20. århundre. Verdivalg i en åpen økonomi](#) av Hanisch, Søylen og Eklund (1999). Denne dekker nesten samme periode som Lie og legger, også i likhet med Lie, stor vekt på å analysere endringer i statens rolle overfor privat sektor og endringer i bruk av virkemidler. Søylenes doktoravhandling *Fra frischianisme til keynesianisme? En studie av norsk økonomisk politikk i lys av økonomisk teori 1945-1980* og hans bok *Hvorfor gikk det galt? Statens rolle i utviklingen av norsk næringsliv etter 1945* er heller ikke nevnt. Det ville ha vært interessant å vite hvordan Einar Lie stiller seg til disse framstillingene.

Til debatt

Boken har allerede blitt utgangspunkt for økonomisk politisk debatt: På et frokostmøte i regi av den konservative tankesmien *Civita* tidligere i år ble organiseringen av norsk økonomi og særlig det statlige eierskap drøftet. Det statlige eierskap er større i Norge enn i de fleste andre land. På Oslo Børs er en tredjedel av aksjene eid av staten. Det var ifølge referatene fra dette møtet bred enighet i et tverrpolitisk og til dels tverrfaglig panel om fortsatt sterkt statlig eierskap.

Einar Lie påpekte, som i boken, at vi i Norge alltid har hatt et pragmatisk syn på organiseringen av økonomien. Riktignok var statlig industrireisning en kampsak for Arbeiderpartiet i de to første tiår etter krigen. Men dette synet endret seg på 1970- og 80-tallet, hvor vi også fikk en bølge av omstillinger og nedleggelse. I dag kan staten eie, men ikke blande seg inn i styringen av bedriftene. Lie skal på dette møtet ha sagt at idealene fra den franske revolusjon om 'likhet, frihet og brorskap' må i Norges tilfelle omskrives til 'likhet, rikdom og statlig eierskap'.

Det er å håpe at boken vil bli utgangspunkt for flere debatter om hva slags økonomisk system og hva slags økonomisk politikk vi skal ha i Norge i det 21. århundret.